

Каспрук А.Ю., Андрійчук О.П.

Чернівецький торговельно-економічний інститут
Київського національного торговельно-економічного університету

ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ СТРАХУВАННЯ ЖИТТЯ В УКРАЇНІ

Анотація. Статтю присвячено висвітленню питань організації та перспектив розвитку страхування життя в Україні. Розглянуто сутність страхування життя, його значимість для громадян України в забезпеченні їх добробуту; проаналізовано основні проблеми і фактори, що стримують розвиток цього напрямку страхування, показники стану страхового ринку України та страхових life-компаній, наведено прогнози щодо їх подальшого розвитку. Надано рекомендації для підвищення ефективності функціонування галузі страхування життя в Україні. Із врахуванням світового досвіду запропоновано напрями удосконалення механізму страхування життя в Україні у контексті забезпечення соціально-економічної стабільності та розробки програм додаткового соціального захисту громадян. Наведено характеристику чинників, які спроможні здійснити трансформацію страхового ринку.

Ключові слова: страхування життя, страховий ринок, life-компанії, страхове законодавство, страхові резерви.

Kaspruk Antonina, Andriychuk Olha

Chernivtsi Institute of Trade and Economics
of Kyiv National University of Trade and Economics

TRENDS OF DEVELOPMENT OF LIFE INSURANCE IN UKRAINE

Summary. The article is devoted to the issues of organization and prospects of development of life insurance in Ukraine. The essence of life insurance, its importance for citizens of Ukraine in ensuring their welfare is considered; the main problems and factors hindering the development of this area of insurance, indicators of the development of the insurance market of Ukraine and the state of insurance life-companies are analyzed, forecasts are provided for their further development. The recommendations for improving the efficiency of the life insurance industry in Ukraine are given. Taking into account the world experience, the directions of life insurance modernization in Ukraine in the context of ensuring political and economic stability in the country are proposed and development of additional programs of social protection of the automatic underwriting. It is given the characteristics of factors that are able to carry out the transformation of the insurance market. Life insurance is important institute that caters to citizens helps solve social problems of government, involved in solving the shortage of internal investment resources. Life insurance in the developed countries is an important instrument of social protection of the population and a powerful source of investment national economy. In the last years the scale of values of Ukrainians has changed, the value of life and health have moved several steps higher. This type of insurance services such as life insurance, minimizes the effects of social risks, provides a guarantee of safety, can improve quality of life, to ensure the provision of additional financial assistance. Many Ukrainians already independently engaged in search similar instruments, drawing its own funds, as increases the need for additional forms of social protection, independent management of social risks. Despite the considerable potential of life insurance for the economic development of the country, ensuring a more effective social and investment government policy role of the life insurance market in Ukraine at the present stage it is still very low. It is therefore extremely important to its development in Ukraine.

Keywords: life insurance, insurance market, life-companies, insurance legislation, insurance reserves.

Постановка проблеми. Основним критерієм економічного розвитку держави є добробут її громадян. Економіка розвинених країн характеризується високорозвиненою сферою послуг, використанням новітніх технологій у сфері виробництва, потужною сферою соціального захисту та підвищенням рівня життя громадян. В умовах стабільного економічного розвитку громадяни мають змогу здійснювати довгострокове фінансове планування, що надає їм впевненості у майбутньому та забезпечує соціальну стабільність в державі. Важливу роль у забезпеченні такої стабільності відіграє страхування життя. З одного боку, воно зменшує негативні наслідки таких соціальних ризиків, як втрата доходу внаслідок втрати працездатності особи або смерті годувальника в сім'ї, а також забезпечує кошти на майбутню пенсію та реалізацію планів у майбутньому. З іншого боку, страхові фонди, нагромаджені life-компаніями, є потужним джерелом інвестицій в економіку країни. Тому важливого

значення набуває розвиток страхування життя. Страхування життя захищає найцінніше, що ми маємо – наше життя, здоров'я, працездатність та впевненість у майбутньому наших дітей.

Компанії зі страхування життя в розвинених країнах світу є класичними інституційними інвесторами, які виконують два важливих завдання: забезпечення соціального захисту громадян та постачання в економіку країни значних обсягів додаткових інвестиційних ресурсів. Вказані види страхових організацій здійснюють вагомий внесок у розвиток соціальної і інвестиційної сфер національної економіки. Виходячи із зазначених аспектів, активний розвиток компаній зі страхування життя в Україні розглядається як важливий чинник, що здатен прискорити економічне зростання країни та суттєво посилити соціальну захищеність населення в сучасних умовах.

В Україні соціальній складовій економічного розвитку приділяється недостатньо уваги, що призводить до зниження життєвого рівня на-

селення та уповільнення темпів економічного зростання. Ефективним рішенням цієї проблеми може стати повноцінна система страхування життя, яка дасть змогу захистити особу або її родину від економічної нестабільності та створить підґрунтя для повноцінної життєдіяльності кожної людини у разі дожиття до обумовленого у страховому договорі віку. На жаль, на сьогоднішній день ґрунтовному дослідженню ринку страхування життя присвячено досить мало праць вітчизняних науковців.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Питання проблем та перспектив розвитку страхування життя викликає інтерес як серед науковців, так і серед широких верств населення. Зокрема, В.Д. Базилевич досліджував теоретичні основи функціонування страхування життя як елементу особистого страхування; А.Г. Загородній, О.В. Орлова, С.С. Осадець, О.О. Радецька приділяють увагу класифікації факторів, які гальмують розвиток страхування життя в Україні; Т.В. Степанова, Є.Ю. Ткаченко та О.В. Яришко пропонують заходи для стимулювання і розвитку вітчизняного ринку страхування життя. Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. В сучасній українській економічній літературі переважають наукові праці, присвячені дослідженню страхування в цілому, натомість страхування життя в теоретичному й методологічному плані досліджене недостатньо.

Мета та завдання статті. Головною метою цієї роботи є дослідження сутності страхування життя, його складових; аналіз основних проблем і факторів, що стримують розвиток цього напрямку страхування.

Відповідно до мети, поставлені такі завдання:

- дослідити підходи до визначення страхування життя;
- проаналізувати основні проблеми і фактори, що стримують розвиток страхування життя;
- сформулювати рекомендації для підвищення ефективності функціонування сфери страхування життя в Україні.

Виклад основного матеріалу дослідження. Виникнення страхування життя обумовлене розвитком страхування та необхідністю більш системного соціального захисту громадян. За своєю сутністю воно втілює в собі цивільно-правові відносини між страховиками і страхувальниками, у результаті яких відбувається захист майнових інтересів застрахованих осіб, пов'язаних із забезпеченням їх життя і здоров'я, а також накопичення для них певного капіталу у формі страхової суми та інвестиційного доходу [3, с. 9].

Становлення й подальший розвиток ринкової економіки зумовлюють необхідність формування страхового ринку, який частіше за все визначається як особлива сфера економічних відносин, у процесі яких формуються попит і пропозиція на страхові послуги та здійснюється їх купівля-продаж, встановлюється ціна на даний товар (страховий захист) [2, с. 34].

Сучасний страховий ринок України формується в умовах поступового зменшення базових макроекономічних показників, зокрема зниження темпів росту валового внутрішнього продукту, високі темпи інфляції, нестабільність національної валюти, що не дає змогу забезпечити дина-

мічний його розвиток. Крім цього існують й інші чинники, які впливають на розвиток національного страхового ринку, наприклад, зміни у рівні доходів населення, коливання кількості прибуткових підприємств, зосередження страхової діяльності переважно на майновому страхуванні юридичних осіб тощо.

На сучасному етапі страхування життя є одним із впливових інструментів, за допомогою якого можна реалізувати соціальні і економічні потреби суспільства. В розвинутих країнах за допомогою страхування життя задовольняються багато суспільних проблем, а саме: фінансовий захист від несподіваних подій, ведення звичайного способу життя після виходу на пенсію, накопичення коштів для отримання освіти, створення соціальних пакетів у компаніях для мотивації співробітників, можливість отримання кредитів та інше. Також, зважаючи на специфіку роботи страхових компаній, а саме – довгострокове інвестування резервів, можна сказати, що страхування життя є одним із рушіїв економіки. Ці два фактори пов'язані між собою, даючи мультиплікативний ефект для соціально-економічного розвитку суспільства. На даний час страхування життя є однією з найбільш перспективних для подальшого розвитку галузей на світовому страховому ринку [5].

Страхування життя має низку характерних особливостей, які вирізняють його серед інших видів страхування:

- людське життя не має вартісної (грошової) оцінки;
- у страхуванні життя беруть участь одразу чотири суб'єкти, такі як страховик, страхувальник, застрахована особа та бенефіціар;
- неможливість визначити в грошовому вимірі втрати, пов'язані з життям, зумовлює своєрідний підхід до визначення страхової суми та страхового тарифу (премії, внеску);
- договори зі страхування життя є довгостроковими; хоча українське законодавство не встановлює мінімальних строків договорів зі страхування життя, методика формування резервів зазначає, що ці договори підписуються на строк, не менший трьох років, а загалом договори можуть діяти значно довше, а саме 10, 15, 20, 30, 40 років;
- страхування життя виконує як захисну, так і заощаджувальну функцію.

Ринок страхування «life» почав зароджуватися в Україні з отриманням країною незалежності в 1991 році. В нашу країну прийшло багато таких іноземних компаній, які хотіли швидко освоїти ще несформований ринок страхування. У той час ринок страхування в країні був хаотичний і безладний. Після прийняття Закону України «Про страхування» всі «life» страхові компанії продовжили свою роботу вже в правовому полі України. Сьогодні всі клієнти страхових компаній України захищаються українським законодавством, яке гарантує їм виконання страховою компанією всіх умов, описаних в договорі страхування життя. Це і гарантована прибутковість по полісу (4% річних), і повне виконання зобов'язань за договорами страхування життя, і ряд інших переваг [6].

Кількість страхових компаній (СК) станом на 31.03.2019 становила 265, з яких 27 СК зі страху-

вання життя (СК "Life") та 238 СК, що здійснювали види страхування, інші, ніж страхування життя (СК "non-Life"). Станом на 31.03.2019 в порівнянні з аналогічним періодом 2018 року кількість страхових компаній зменшилась на 27 СК. Дані про кількість страхових компаній представлені в таблиці 1 [7].

Протягом досліджуваного періоду (2015-2019 рр.) страхові компанії, що займаються страхуванням життя, складають близько 13% серед усієї кількості страхових компаній України. На ринку залишаються страхові компанії, які мають достатні резерви та активи, які дозволяють їм вести рентабельну фінансову діяльність.

В першому кварталі 2019 року, в порівнянні з минулим роком, українські страхові компанії зібрали на 14,7% більше страхових премій, а ринок страхування життя зріс на 23,6%. Загальна кількість застрахованих осіб зросла на 11,8%.

Приведені статистичні дані говорять про те, що інтерес українців до страхування та рівень фінансової грамотності населення зростає. Все більше людей піклується про захист від фінансових ризиків, забезпечення майбутнього дітей та достойну пенсію в старості. Підвищенню довіри до послуг страхування посприяла робота Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг України, яка за останній рік позбавила ліцензій 19 ненадійних страховиків. Наразі 80% ринку страхових послуг припадає на топ-20 страхових компаній.

Не дивлячись на скорочення загальної кількості, активи страхових компаній, які залишилися на ринку, продовжують зростати. На початок 2019 року активи зросли на 10,6%, а страхові резерви на 16,6%. Для забезпечення прибутковості страхові компанії розміщують кошти на депозитах банків, вкладають в державні цінні папери, нерухомість. Інвестиції в акції не перевищують 1,7% через низький об'єм якісних пропозицій на українському фондовому ринку. Також це пов'язано з переліком вимог до ліквідності, прибутковості та якості активів та операцій страховиків, які затверджені розпорядженням Нацкомфінпослуг № 850 від 7 червня 2018 року [4].

Важливими є чинники, які стримують розвиток українського ринку страхування життя. Зовнішні чинники:

- недосконала нормативно-правова база;
- інформаційна обмеженість діяльності страхових life-компаній;
- недосконала фінансова звітність страхових компаній;
- обмеженість інвестиційних програм, привабливих для розміщення створених страхових резервів;

– низька довіра населення до страхових компаній.

Внутрішніми чинниками є:

- обмежений асортимент послуг, які страховики надають своїм клієнтам;
 - низька конкурентоспроможність страхових компаній;
 - недосконала система управління ризиками страхової діяльності;
 - низький потенціал управлінських кадрів.
- Проте, є проблеми, які також гальмують розвиток страхування життя в Україні, а саме:
- негативна історія страхування життя в Україні в пострадянський період;
 - нестабільність політичної ситуації;
 - відсутність гарантій збереження вкладених коштів;
 - низькі доходи громадян, відсутність вільних коштів у підприємств і населення;
 - відсутність комплексного підходу під час розроблення страхових продуктів;
 - зміни в соціальній сфері, які через свою невизначеність стримують розвиток страхування життя;
 - недовіра населення до страхових компаній;
 - низький рівень економічного розвитку країни;
 - інфляція, нестабільність національної валюти;
 - відсутність належної турботи держави стосовно забезпечення привабливості цього виду діяльності;
 - недостатня ємність страхового ринку [1, с. 223].

Наявність зазначених проблем викликає об'єктивну необхідність у розробці системи заходів для нормалізації відносин на ринку страхування життя та покращення показників діяльності страхових компаній, що працюють в цьому напрямі. Провідну роль у поширенні страхування життя в Україні повинна відігравати держава. Уряд повинен проводити державну політику, спрямовану на стимулювання страхової сфери загалом та ринку страхування життя зокрема.

Висновки та пропозиції. Підводячи підсумки, необхідно відзначити, що страхування життя є невід'ємною складовою особистого страхування та системи страхування загалом. На жаль, нині ринок страхування життя в Україні є недостатньо розвиненим і потребує суттєвих трансформацій. З усіх криз, з якими стикалась українська економічна та фінансова сфери, військово-політична та економічна нестабільність останніх років найбільш сильно вплинула на цей сегмент страхового ринку, що призвело до зниження чисельності працюючих компаній зі страхування життя та посилення монополізації цього ринку. Для покращення цієї сфери страхування потрібно показати громадянам, що страхування життя та страхування в цілому є важливим інститутом в забезпеченні соціально-економічного захисту населення. Це можна зробити за рахунок інформування населення про стан страхо-

Таблиця 1

Кількість страхових компаній в Україні протягом 2015-2019 років

Кількість страхових компаній	Станом на 31.12.2015	Станом на 31.12.2016	Станом на 31.12.2017	Станом на 31.12.2018	На кінець кварталу	
					I кв. 2018	I кв. 2019
Загальна кількість	361	310	294	281	292	265
в т.ч. СК «Life»	49	39	34	30	32	27
% співвідношення СК «Life» до загальної кількості	13,57	12,58	11,56	10,68	10,95	10,19

вого ринку та рівень державного контролю за ним, показати, які соціальні та економічні вигоди може принести страхування для кожного громадянина зокрема. Держава, в першу чергу, зацікавлена в розвитку страхування життя, адже це дасть змогу підняти соціальний захист населення та отримати додаткові кошти в економіку через новий потік довгострокових інвестицій. Таким чином, в умовах процесу фінансової глобалізації економічне зростання будь-якої країни неможливе без створення страхової системи, яка ефективно функціонує.

Отже, для того, щоб покращити сферу страхування життя варто забезпечити:

- політично-економічну стабільність в країні та завершення процесів приватизації в основних галузях національного господарства;

- удосконалення механізму оподаткування відповідних видів страхування;

- створення системи гарантування виплат за страховими угодами;

- посилення співпраці держави і страхових компаній в напрямі розробки програм додаткового соціального захисту громадян та підвищення якості страхових продуктів зі страхування життя.

Важливим напрямком розвитку ринку страхування життя має стати зростання обізнаності населення з перевагами цього виду фінансових інвестицій, що сприятиме розвитку нових кана-

лів збуту страхових полісів. Такий вид страхової послуги, як страхування життя, здатний мінімізувати наслідки соціальних ризиків, дати гарантію безпеки, підвищити якість життя людини, забезпечити надання додаткової фінансової допомоги. Багато людей вже самостійно займаються пошуком подібних інструментів, залучаючи власні кошти, тому що зростає потреба в додаткових видах соціального захисту, в самостійному управлінні соціальними ризиками.

Розв'язання багатьох проблем, що стоять перед українською економікою, – забезпечення економічного зростання, збільшення інвестиційної привабливості, конкурентоспроможності тощо – залежить також від того, наскільки ефективно функціонує страхова система. Проведені дослідження свідчать, що страховий ринок України, перебуваючи на етапі подальшого розвитку, поступово адаптується до вимог європейського та світового ринків. З метою покращення ситуації необхідно активніше впроваджувати зарубіжний страховий досвід та змінювати власні моделі функціонування страхового ринку, зокрема: вдосконалювати механізм державного регулювання діяльності страхових компаній; адаптувати до світових стандартів страхове законодавство; впроваджувати новітні технології зі страхування та новітні стандарти якості обслуговування в цій сфері.

Список літератури:

1. Радецька О.О. Ринок страхування життя в Україні: проблеми та перспективи розвитку. Харків : ХНУ, 2009. № 6. С. 222–224.
2. Степанова Т.В. Страхование право Украины : учебное пособие. Одесса : Атлант, 2014. 183 с.
3. Артиух Т.М. Страхування життя в умовах сучасного страхового ринку України. *Фінанси, облік і аудит*. 2011. № 18. С. 9–15.
4. Закон України «Про страхування». Відомості Верховної Ради. 2005. № 6. С. 138. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/85/96-%D0%B2%D1%80> (дата звернення: 12.11.2019).
5. Криклій А.С. Ринок страхування життя в Україні: тенденції та європейський досвід. *Економіка та держава*. 2008. № 5. С. 13–16. URL: <http://www.economy.in.ua/index.php?iid=7&operation=9> (дата звернення: 17.11.2019).
6. Универсальное страхование жизни. Журнал «Фінансовий консультант». URL: <http://www.fin-advice.com/universalnoe-strahovanie-zhizni-primenenie-dlya-sebya-i-dlya-biznesa.html> (дата звернення: 20.11.2019).
7. Статистика страхового ринку України. Журнал «Фориншурер». URL: <https://forinsurer.com/links/insurancelife> (дата звернення: 20.11.2019).
8. Тенденції на ринку страхування життя 2019. URL: <https://financer.com/ua/strahuvannya-zhittya-2019/> (дата звернення: 20.11.2019).

References:

1. Radezka, O.O. (2009). Rynok strakhuvannya zhyttia v Ukrayini: problemy ta perspektyv y rozvytku [Life insurance market in Ukraine: problems and prospects of development]. Kharkiv: XNU, no. 6, pp. 222–224. (in Ukrainian)
2. Stepanova, T.V. (2014). Strakhovoe pravo Ukrainy: uchebnoe posobyie [Insurance law of Ukraine: a textbook]. Odessa: Atlant, 183 p. (in Ukrainian)
3. Artiukh, T.M. (2011). Strakhuvannya zhyttia v umovakh suchasnoho strakhovoho rynku Ukrainy [Life insurance in today's insurance market in Ukraine]. *Finansy, oblik i audit*, no. 18, pp. 9–15. (in Ukrainian)
4. Zakon Ukrainy «Pro strakhuvannya» [The Law of Ukraine «About insurance»]. No. 6, p. 138. Available at: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/85/96-%D0%B2%D1%80>
5. Kryklii, A.S., & Pikus, R.V. (2008). Rynok strakhuvannya zhyttia v Ukraini: tendentsii ta yevropeyskyi dosvid [Life insurance market in Ukraine: Trends and European experience]. *Economy and state*, no. 5, pp. 13–16. Available at: <http://www.economy.in.ua/index.php?iid=7&operation=9>
6. Unyversalnoe strakhovanye zhyzny [Universal life insurance]. Financial advisor (electronic journal). Available at: <http://www.fin-advice.com/universalnoe-strahovanie-zhizni-primenenie-dlya-sebya-i-dlyabiznesa.html>
7. Statystyka strakhovoho rynku Ukrainy [Insurance Statistics of Ukraine]. Forinschurer. Available at: <https://forinsurer.com/links/insurancelife>
8. Tendentsii na rynku strakhuvannya zhyttia 2019 [Life Insurance Market Trends 2019]. Available at: <https://financer.com/en/strahuvannya-zhittya-2019/>